

אורו של אליהו

אני רוצה לפתח עוד את הנושא של ההוד שראינו ביום העצמאות. בתור התחלה נתחיל במקור שמסביר את סגולת ישראל.

רב שילא נגדיה להווא גברא דבעל מצרית. אזל, אכל ביה קורצי בי מלכא, אמר: איכא גברא חד ביהודאי דקא דאין דינא בלא הרמנא דמלכא. שדר עליה פריסתקא. כי אתא אמרי ליה: מאי טעמא נגדתיא להאי? אמר ליה: דבא על חמרתא. אמרו ליה: אית לך סהדי? אמר ליה: אין. אתא אליהו, אדמי ליה כאיניש ואסהיד.¹

הנושא כאן הוא מלכות ישראל לעומת מלכות אומות העולם.² מדובר על רב שילא שהכה משהו שבעל מצרית. מדובר דווקא במצרית ולא בסתם זונה ישראלית, מכיוון שרב שילא לא מכה את הבעל מצרית מצד המוכן של הניאוף שיש בזה, אלא מצד הקלקול הרוחני שיש במעשה כזה.

קדושת ישראל

קדושת ישראל צריכה להיות מצויינת בזאת, שירגיש האיש הישראלי שכל כחותיו האנושיים הם נתונים ומסורים לעמו. אם כן זה הנותן חילו לזרים, לא מצד רגש אנושיותו יעשה זאת כי אם מצד יחס בהמי. אם כן היא חמרתא בהערכת היחש אל מעשה האיש הישראלי הבוגד בברית עמו.³

'קדושת ישראל' אומרת שכל הכוחות האנושיים של האיש הישראלי קשורים לעם ישראל. כוחות אנושיים הם כוחות אוניברסליים, אבל מי ש'נותן חילו לזרים', פוגם בקדושת ישראל. הסיבה לכך היא דבר שכבר הסברנו⁴ – שתפיסה אוניברסלית יכול להיות מלאה ברוע. אחת הדוגמאות היא השמאל הישראלי, שבגלל שהוא אוניברסלי הוא לא מסוגל לקבל

¹ ברכות דף נח, עמוד א. [תרגום חופשי: רב שילא העניש במלקות אדם שבעל אישה מצרית. הלך אותו אדם והלשין עליו למלך. אמר למלך: יש איש יהודי אחד שדן דינם בלי רשות מהמלך. הוציא עליו פקודת מעצר, וכשהגיע שאלו אותו: מה הסיבה שהוא הלקה את אותו אדם? ענה: בגלל שהוא בעל חמור. שאלו אותו: האם יש לך עדים? אמר: כן. הגיע אליהו בדמות איש, והעיד].

² המשך הסוגיה על כך שצריך לצאת לקראת מלכי ישראל ואפילו לקראת מלכי אומות העולם. עיין עין איה ברכות, פרק תשיעי, רצ-רצו.

³ עין איה ברכות, פרק תשיעי, רצו.

⁴ לבוש ההודח א'.

אף אחד חוץ מעצמו. אבל באופן יותר עמוק רואים באנושות, שכל תפיסה אוניברסלית הביאה רעה לעולם.⁵ המסקנה המתבקשת היא שתפיסה אמיתית תהיה דווקא פרטיקולרית.

תפיסה פרטיקולרית משחררת את העולם ונותנת חופש, וממילא אין שनाה וניתן להיפגש עם האחר וכך גם להגיע לאמת אמיתית. אבל ההסבר הזה איננו מספק מכיוון שאנשים יכולים לבלות את כל החיים שלהם בהתלבטות בין גישות שונות של התודעה האנושית, הפחות מוכשרים בסופו של דבר נגררים, והיותר מוכשרים מצליחים להעמיד תאוריה שתילחם נגד תפיסה פילוסופית מסוימת ובכך להתמודד ולתת פתרון לבעיה רוחנית שהתעוררה, אבל גם אמת כזו טובה לתקופה מסוימת ולא לתקופה אחרת.⁶ לכן צריך הסבר יותר רחב לתפיסה הפרטיקולרית.

כשהרב משתמש בסגנון פרטיקולרי, הוא לא מתמודד עם התפיסות האנושיות מתוך אותה מקום שהן יושבות בו, אלא בא מתוך עמדה של מלך שיושב על כיסא ה' ושופט את העולם.⁷ הנושא הפרטיקולרי הוא כיסא ה', מלכות ה' בעולם – איך שמלכות ה' רואה את האנושות. הרב כותב⁸ שהדבר החשוב שישראל נותן לתרבות האנושית, הוא אמת מדה אלוקית למדוד את הדברים. ללא אמת מידה אלוקית כל ניסיון להיכנס ולהתמודד עם תרבות משול לאיזשהו פקק בתוך ים סוער, במקרה הטוב הוא פשוט צף, ובמקרה פחות טוב הוא שוקע.

ממילא מובן שהדיון על אותו אדם שבעל מצרית, הוא דיון על הנושא של האוניברסליות. בדיוק כמו הסיפור על אותה מטרוניאית שרצתה לכשף את רב חסדא ורבה בר רב הונא.⁹

הסיבה שעבור עם ישראל לא נכון ללכת בדרך שחייה בתוך המתח האנושי, מכיוון שבאנושות הפחד מהמוות, החשש מהחידלון, הוא התשתית של התרבות, ואילו בתרבות הישראלית הפחד מהמוות לא קיים. לישראל יש עמדה אחרת באנושות. כשהתרבות הישראלית פותחת את העיניים היא נמצאת בעולם של אור¹⁰. פתיחת העיניים היא לתפוס את הדברים מצד עצמם, שאז יש אור גדול. הפעולה של פתיחת העיניים קשורה לאלהיו הנביא.

⁵ הרב זקס מביא לכך דוגמאות בספרו 'השותפות הגדולה', עמ' 75-80.

⁶ הרב כותב זאת גם על חכמי תורה בעם ישראל, 'חכמי המחקר', הם צריכים לדעת שלכל תקופה יש אמת שלה והיא לא מתאימה לתקופה אחרת. עין איה שבת, ב, ה. (עיי' גם: אגרות רביה ג, אגרת תשצה).

⁷ אורות, ישראל ותחיתו יח.

⁸ מאמרי הראיה עמ' 101, 'התורה והתרבות האנושית'.

⁹ עין איה שבת, פרק שמיני, מח.

¹⁰ כמו שהרב כותב במאמר קרבת אלוקים. (מאמרי הראיה עמ' 35, 'אנו מוצאים').

אליהו

חכמת ישראל בבירורה לאמתתה היא מיוחסת לאליהו. על כן נחתמו הנבואות בשילוח אליהו להשיב הלבבות אלו לאלו, מצד בירור ידיעת חכמת ישראל, שבבירורה ידעו הכל איך כל הדברים הגדולים רבי הפרטים, של הקדושות המיוחדות לישראל בקנאתו לשמירת טהרת לאומיותו, הם דברים רבי ערך מאד נצרכים ומוכרחים לכלל ישראל, וכל הפורש מהם פורש מן החיים וחותר מחתרת במעוזם של ישראל. על כן העדות הזאת לו יאתה, כי מי שהגיע עד עומקן של דברים בהצביון המיוחד לישראל להיות עם לבדד ישכן, שומר טהרתו ויחוסו. ובבגוד אדם מישראל בחובת קודש זאת, כבר הוא לוקח לעצמו דרך רעה בהכינו לעצמו צרות על ידי עירובי כחות שאינם לפי תכונותיו המיוחדות, ובוגד הוא בכרית קודש. הוא יעיד שבזה הוא יוצא כאחד מגבול ישראל וגם מתכונת האדם, עד שרק עם החמור הוא ראוי להיות עומד במערכה.¹¹

'חכמת ישראל בבירורה לאמתתה, היא מיוחסת לאליהו'. לכאורה היה מספיק לכתוב 'חכמת ישראל לאמתתה', מהביטוי 'בבירורה' משמע שיש תערוכת והיא מבוררת, כמו העניין של אורות נגוהים, שהם אורות שרע וטוב מעורב בהם.¹² עניינו של אליהו הוא הבירור של חכמת ישראל, הוא בא לחדש את הנקודה של הפרטיקולריות הישראלית של קדושת ישראל. קדושה לא נמצאת בעליונים, קדושה היא בתחתונים, בבשר ובכרית שבבשר.¹³ הקדושה היא האור של אליהו, היא מאוד דומה להסבר של תחיית המתים^{14,15}.

חכמת ישראל צריכה לברר הרבה בירורים, מכיוון שאנחנו נמצאים בעולם שבמהות שלו יש ספק וכישלון. העולם בנוי על תנאי ויש חורבן שמאיים עליו.¹⁶ החורבן איננו בגלל חידלון של האדם או של הבריהא, הוא נמצא במהות של העולם. מצד הגלוי של הופעת הקב"ה בעולם יש שבר פנימי, השלמות לא מופיעה. עניינו של אליהו הוא התיקון לדבר הזה, התיקון של האלוקות – אליהו מבטא את איך שהאדם הישראלי מתקן את השבר שנמצא בתוך המציאות.

¹¹ עין איה ברוכת, פרק תשיעי, רצח.

¹² אור נוגה – קובץ ב, יד; עין איה שבת, פרק ט, צז, צט, קג.

¹³ רואים שהנושא של הפרק שמדבר על קדושת ישראל אורות ישראל פרק ט, הוא הבשר והכרית שבבשר.

¹⁴ עיין 'לבוש ההוד ז'.

¹⁵ באגרות ראייה א, אגרת צו (עמ' קיג): הרב כותב שהדבר אליו צריך לשאוף בארץ ישראל כיום, הוא גילוי אליהו ותחיית המתים – הם נמצאים באותו מקום.

¹⁶ עיין 'שני כתרים א-ב'.

'להשיב הלכות אלו לאלו'. הכוונה להשיב 'לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם'¹⁷, הבנים הם עמי הארץ שבעם ישראל, עם הארץ לא יכול לסבול את הקדושה ואת התורה, חכמת סופרים תסרח. הדבר נכון גם לגבי הכלל בעם ישראל, גם העובדה שעם ישראל הוא עם בעל גזע מיוחד איננה נסבלת אצל הבנים.

אבל הרב אומר ששני הדברים האלו 'נצרכים ומוכרחים לכלל ישראל', גם 'ריבוי הפרטים' וגם 'טהרת האומיות' – 'הם דברים רבי ערך מאד נצרכים ומוכרחים לכלל ישראל, וכל הפורש מהם פורש מן החיים וחותר מחתרת במעוזם של ישראל'. הוא מדבר גם על הערך של ההלכה, וגם על הערך של עם ישראל כעם נפרד, כעם שיש לו אופי עצמי. את שני הדברים האלו אליהו בא לברר.

אחת הדוגמאות הבולטות היא דווקא 'אותו האיש'. הוא אמר שהוא יודע את הערך של ההלכה ואת הערך של עם ישראל, אבל הוא רצה להיות קשור לתרבות האנושית. הכללים של ההלכה יוצרים הפרדות, לכן הוא רצה לוותר עליהם. את הנקודה הזו אליהו בא לברר, הוא לא עושה זאת רק מתוך הדאגה לעם ישראל, אלא מתוך הדאגה לאמת, הדאגה לאלוקות ולאנושות – זה דיון של תורת ההכרה, איך האמת שוכנת במציאות.

'כל הפורש מהם פורש מן החיים'. אדם שפורש מהחיים, יכול להיות פילוסוף (שזה מוות), או אדם בעל חזון דתי (שזה מר ממוות)¹⁸ – הוא פורש מהדרך שתביא לעולם את החיים.

ישנן שלוש דמיות שקשורות לאור הזה¹⁹, משה, אליהו ורשב"י²⁰. שלושתם חטאו בכך שקטרגו על עם ישראל ואף נענשו על כך. אבל הם לא נענשו מפני שהם טעו, אלא מפני שהשיטה עוד לא הייתה משוכללת דיה, ובעצם כשרשב"י יצא מהמערה הוא לימד את המסקנות. רשב"י הוא השכלול של השיטה של 'עם לברד ישכון', שיטה שנבנית מתוך התנתקות מהאנושות, ודווקא היא, בסופו של דבר, השיטה היותר אוניברסלית. ללא ההסבר הזה אף פעם לא נוכל להסביר את היסוד של סגולת ישראל, בייחוד לאור העובדה שכל עניינו של עם ישראל הוא אוניברסליות.²¹

¹⁷ מלאכי, פרק ג, כד.

¹⁸ אורות האמונה, עמ' 24. (קובץ ו, רו; רח). עיין בשיחה 'הדמיון כאספקלריא של המציאות' עמ' 12-13.

¹⁹ הרצ"ה היה מדבר עליהם הרבה. [אם מישוהו מכיר מקור כתוב, אשמח לקבל. אב"ש].

²⁰ לא סתם אליהו הוא זה שהלך להודיע לרשב"י שהמלך הרומאי מת והוא יכול לצאת מהמערה. הרב כותב שזו עבודתו של אליהו, להראות איך שהקב"ה שוכן במציאות. (עין איה שבת, פרק ב, ער). באמת גם כשרשב"י היה בתוך המערה אליהו היה בן בית אצלו – זו הייתה הסוגיה שהוא בירר כל אותן שנים, והיציאה מהמערה מבטאת את הבשלות שלו.

²¹ עין איה ברכות, פרק תשיעי, רצא.

מלכי אומות העולם

תנו רבנן: הרואה מלכי ישראל אומר, 'ברוך שחלק מכבודו ליראיו'; מלכי אומות העולם אומר, 'ברוך שנתן מכבודו לבשר ודם'.
אמר רבי יוחנן: לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל. ולא לקראת מלכי ישראל בלבד, אלא אפילו לקראת מלכי אומות העולם, שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם. רב ששת סגי נהור הוה, הו קאזלי כולי עלמא לקבולי אפי מלכא וקם אזל בהדייהו.²²

בתוך ביאור הרב על גמרא זו הוא מסביר איך זה עובד, איך ההתכנסות של עם ישראל בתוך עצמו משפיעה על אומות העולם:

'אין מגמת מלוכת ישראל בתור אבר פרטי מכל האנושית כולה, כי אם בתור הכלל כולו שצריך שיתכנסו אליו כל הפרטים, להתעלות עמו להשפיע עליו ולהיות מושפע ממנו'.²³

בשלב ראשון הם נכללים בו, מתוך כך הם עולים יחד איתו, ואז הם משפיעים עליו ומושפעים ממנו. יוצא שההשפעה של עם ישראל על אומות העולם באופן גלוי, תהיה רק בשלב האחרון. אבל גם בשלבים הראשונים לא מדובר על אדם שהולך לבצע פעילות של תג מחיר, אדם כזה איננו דמות אוניברסלית, אלא מדובר על מישהו שבאמת יכול להכיל את האנושות. כגון רב ששת שיצא לקראת מלכי אומות העולם²⁴ מכיוון שהוא רצה להכיר אותם, הוא לא בא להטיף להם מוסר, אלא הוא בא להכיר אותם ובכך הוא מכיל אותם. כאשר הוא מכיל אותם, באופן פנימי הם מתעלים איתו.

עניינה של ירושלים הוא להכיל את האנושות. אם יהודי נמצא במקום שבו מתכנסת כל האנושות והוא הולך ללמד אותם תורה, אז הוא סוג של קוץ תקוע. אבל אם הוא באמת מסוגל להכיל את הרוח האנושית, אז הם יתעלו יחד איתו. יכול להיות שהם לא יודעים שהם מתעלים יחד איתו, להיפך יכול להיות שהם פוגעים בעם ישראל, אבל בכל זאת הם מתעלים יחד איתו, מכיוון שהוא מכיל אותם באופן סגולי, באופן פנימי.

²² ברכות דף נח, עמוד א. [רב ששת היה עיוור. ולמרות היותו עיוור הלך עם כולם לקבל פני המלכות].

²³ עין איה ברכות, פרק תשיעי, רצ.

²⁴ עיין עין איה ברכות, פרק תשיעי, רצב-רצו.

השפעה טהורה

בשלב הבא הם גם משפיעים עליו.

איך יתכן שאפשר לקבל השפעה זרה? הרי זה מה שקרה למתייוונים, ברגע שהתרבות היוונית נכנסה להיכל, נטמאו כל השמנים?

וודאי שאין הכוונה לקבל השפעה זרה. מדובר כאן על תפיסה ששומרת על הקדושה הפנימית שלנו, ששומרת על 'עם לבדד ישכון ובגויים לה יתחשב'. ובכל זאת מכיוון שהיא יכולה להכיל את התופעה, ממילא התופעה גם משפיעה עליה.

זו בדיוק הסיבה שרב ששת הלך לקראת מלכי אומות העולם, הוא לא הלך להקים מכון לגיור, אלא הוא פשוט הכיל את התופעה בתודעה שלו, ואז הריבוי, העושר והעומק של התופעה מעלה גם אותו. רב ששת מבין היטב מהי מלכות ישראל, הוא מבין איך מלכות ישראל יכול להכיל בתוכה את המלכות של האנושות ובכך לעלות אותה, ואז הוא גם מבין את המילוי²⁵ והעומק של התופעה. יש כאן כישרון שמסוגל להכיל את הכל, קודם כל באופן פנימי, אחר כך הכל מתעלה איתו, ואז הם גם משפיעים עליו. אבל זו השפעה טהורה.

מתי השפעה היא טהורה, ומתי היא מטמאת? הדבר קשור לשאלה בה פתחנו, האם אדם נמצא בתוך המאבק האנושי שאז הוא יכול לצוף או לשקוע, או שהוא בא מצד המבט של הקב"ה שמכיל את העולם. אם אתה פרוץ ואתה מניח לתרבות האנושית להכנס אליך, אז הכל נטמא יחד איתה.²⁶ אבל אם אתה לוקח את מה שצריך לקחת, את מה שיעשיר ויעמיק אותך, זה משהו אחר לגמרי.

כאשר יש איזושהי תופעה אנתרופולוגית, כגון זבח השומרונים בהר גריזים, שבאים לשם מכל העולם לראות, העובדה הזו עדיין לא אומרת שמתייחסים אליה בכבוד, אנשים באים לראות עוד דברים מוזרים. הוא עדיין לא אירוע מכונן שממנו יצא קידוש ה' בעולם, אירוע שיש בו השפעה.

העניין של אליהו הוא ליצור תופעה של 'עם לבדד ישכון', אבל ללא שנאה כלפי העולם, אלא אהבה. מבט מעמיק כזה שמסוגל גם להכיל את התרבות האנושית, יכול גם להשפיע עליה בלי שהם ירגישו שאתה בעצם אינפנטיל שלא מבין כלום.

²⁵ מילוי הוא כמו שבנסתר יש מילוי לשמות של ה', מה שבהתחלה הוא אות אחת, אחר כך נהפך לשתיים ולארבע וכן הלאה. גם התורה מופיע באופן של מילוי, מה שהתחלה מופיע כ'אנוכי', אחר כך מופיע כשתי דברות, כארבע וכעשר, כל התורה כולה, תורה שבעל פה, ואחר כך יכול להיכלל מחדש ב'צדיק באומנתו יחיה' (מכות כד א). עיין 'תפארת ישראל' למהר"ל, פרקים נה-נו.

²⁶ עין איה שבת, פרק שני, יא.

לדוגמה, אחרי מלחמת העולם השנייה חשבו שהשוויצרים עזרו הרבה ליהודים (לא משנה אם זה נכון, ככה חשבו בזמנו), והיה דיון מה ניתן להעניק להם. הרצ"ה²⁷ אמר שלפני שאנחנו מעניקים להם, אנחנו צריכים להכיל אותם, להכיל את הצד האמיתי והטוב שלהם. הדבר הזה גם מעלה אותם וגם מעשיר אותנו. רק אחרי שנכיל אותם נוכל גם להשפיע עליהם, מכיוון שכאשר אנחנו מכילים אותם, הם רואים שאנחנו יכולים להגיד אותם ועוד יותר – הם רואים שאנחנו יכולים להגיד מהו עולם, ומהו עולם אלוקי.

ברית קודש

ובכבוד אדם מישראל בחובת קודש זאת, כבר הוא לוקח לעצמו דרך רעה בהכינו לעצמו צרות על ידי עירובי כחות שאינם לפי תכונותיו המיוחדות, ובוגד הוא בברית קודש. הוא יעיד שבזה הוא יוצא כאחד מגבול ישראל וגם מתכונת האדם, עד שרק עם החמור הוא ראוי להיות עומד במערכה.

גוי שמתנהג כמו גוי, הוא בסדר, ככה הוא צריך להיות, אבל יהודי יעשה אותו דבר בדיוק הוא לא בן אדם, הוא בהמה. הוא יכול לעשות את זה במקצועיות, אבל סוף סוף הוא בהמה, הוא גם, מין טכנוקרטי.

היופי

בהמשך הגמרא רב שילא דורש את הפסוק 'לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כח כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש'. וכשהוא מגיע להוד הוא דורש 'וההוד זה מלחמת נחלי ארנון'. ובשם רבי עקיבא אמרו ש'ההוד זה בנין בית המקדש'.

הסברנו את ההוד באריכות. לפני שנעבור להסביר את המדרגות שקשורות לנחלי ארנון ובית המקדש, הגיע הזמן לעשות קצת סדר במה שלמדנו בינתיים.

להוד יש הגדרה מאוד פשוטה: הוד הוא יופי. אבל יש כמה סוגים של יופי: יש יופי מופשט, שמימי ועליון, הוא קשור לדברים שבאים מרחוק. היופי הזה נמצא אצל תלמידי חכמים שמחדדים זה את זה בהלכה²⁸, הוא איזושהו מבנה שכלי, שיכול לראות מעבר לעומק של הסוגיה הנוכחית הזו, הוא יכול לראות יופי של הרבה סוגיות, לראות את הטוב שבסוגיה אחת וממנה לטוס לטוב של סוגיה שניה וליצור איזושהי הרמוניה עליונה. היופי הזה הוא רחוק במובן העמוק, ולא במובן שהוא רחוק ולא שייך אלינו. גם אצל דוד מופיע היופי הזה,

²⁷ לנתיבות ישראל ג, 'כמתקנים שבהם'; שיחות הרצ"ה, ארץ ישראל, 'סיום בשומרון'.

²⁸ עין איה שבת, פרק שישי, נב.

נאמר אצלו 'ותדבר על בית עבדך למרחוק'²⁹, דוד ידע לטוס בתוך המרחבים של המציאות בלי להגיע למצב שהוא מקטין, מצמצם, מחניק ומבטל.

היופי במובן הזה הוא הברכה של התודעה, בגלל שתודעה שחיה בעמדה של יופי, נעשית גדולה יותר ומבורכת. מי שחי את היופי יכול לשוט במרחבים ולראות את ריבוי הממדים ואת ריבוי הסתירות³⁰, ולא רק שהוא לא נופל מהסתירות, אלא שהן אתגר משמח בשבילו. מי שיש לו אופי כזה הדעת שלו מבורכת, מכיוון שכל הממדים וכל העומק מעשיר אותו. היופי הוא מושג של יכולת הרמונית, ובמובן העליון שלו הוא יכול להכיל הכל כולל גם ניגודים והפתעות.

אמנם היופי הוא מבנה שכלי, אבל לא במובן האינטלקטואלי, והוא גם לא מסתכם ביחס שבין המבנה השכלי לבין העולם הרגשי, שהרי יופי שכזה הוא מלאכותי והוא יכול לחיות רק בסלון. אלא אנחנו מדברים על יופי שיכול להכיל באמת את הממדים ואת ההפכים של המציאות ולדעת אותם באופן של ידיעת מהות ולא רק כידיעת מציאות³¹. היופי הוא מושג שקשור לידיעת המהות. אדם בעל ידע גדול שאין לו את תכונת היופי, לא יהיה מסוגל להכיל באופן חי את המרחקים, את המרחבים, את הניגודים ואת ההפתעות שבמציאות.

יש עוד סוג של יופי שנקרא 'תפארת'. התפארת קצת שונה מהיופי, היא דומה לרעיון מופשט לפני שהוא מתחיל להתממש. התפארת היא מידה שעניינה לתמצת את היופי, לתת לו גבולות ולהגיד בדיוק איפה כל דבר נמצא בתוך המרחב.

ההוד

הנושא שלנו איננו היופי במובן הכללי שלו, אלא דווקא ההוד. ההוד (בניגוד ליופי המופשט) הוא אלים, לא במובן שלילי, אלא במובן שהוא מאוד נוכח, הוא אסרטיבי בנוכחות שלו. כשהיופי הוא מופשט, אין הכוונה שהוא רפוי אלא שהוא שמימי, ואילו ההוד נוכח במציאות, הוא התכונה שהיופי חי בתוך המציאות עצמה. לכן ההוד נקרא שכינה.

ההוד יופיע גם בתור תכונה של אדם שמהלך בעולם באופן אצילי. ללא ההוד יכול להיות לאדם יופי והוא יהיה בן העולם הבא, אבל בעולם הזה הוא מהלך בפסיעה גסה³², המקום זר לו וכואב לו ולכן הוא כל הזמן ממנהר. בעיה אחרת שעלולה להיווצר ללא ההוד היא,

²⁹ דברי הימים א, יז, יז. עיין עין איה שבת, ה, סז. עיין במאמר 'פני משיחך' עמ' 772.

³⁰ כגון עין איה שבת, פרק שני, צ.

³¹ עיין ספר 'יסוד האמונה' (עמוד העבודה ח"א), לר' ברוך קאסובר, 'זיכוח השואל והמשיב', לא, מב, מג.

³² עין איה ברכות, פרק שישי, נט.

שאדם יהלך עקב בצד גודל באופן של גאווה³³. לכן בשביל להוריד את היופי לעולם צריך את ההוד – זו הכוונה שההוד הוא אלים, במובן שיש לו נוכחות ותקיפות בחיים עצמם.

עוד נקודה חשובה, שההוד הוא טבעי (כמו שהיופי הוא טבעי), כלומר הוא לא לימודי. כל נושא לימודי שכלי אסור להכניס לשירותים. ואילו עם ההוד ניתן להיכנס לשירותים³⁴. הסיבה שמותר להכניס את ההוד לשירותים היא בגלל שהוא טבעי לנו, הוא הצלם שלנו, ומכיוון שאנחנו צריכים ללכת להתברר במקום השפל הזה, אז גם האופי שלנו בא איתנו.

תפארת

מתוך ההסבר שלנו על ההוד, יכולה לצאת הבנה שמזלזלת ביסוד השכלי, וממילא יכולים לצאת אנשים שחייבים להרגיש רק דברים טבעיים. אבל ודאי שהשכל הוא דבר נפלא, הוא עיקר הדמות של תלמיד חכם. התורה היא תפארת. התפארת היא לא טבעית, היא שכל, היא קשורה לעמל, לניתוח, להגדרה, ולבירורים – זוהי דמות של תלמיד חכם.

דווקא בגלל שאנחנו מלאי ביטחון ביסוד השכלי, אנחנו מעריכים את היסוד הרגשי. זו איננה חנופה לרגש, אלא כבוד שבא מדמות מלאה בביטחון עצמי שהשכל הוא דבר נפלא.

ההוד הוא תכונה נקבית והתפארת היא תכונה זכרית. הסיבה שהשכל לא נכנס לשירותים איננה חיסרון שלו, אלא מעלה שלו. כל תכונה נפלאה במקום שלה, בבית המדרש השכל הוא הדבר הכי נפלא שנמצא.

האור המוזער

עד כאן אלו ההגדרות הפשוטות. אנחנו התעסקנו הרבה בלהגדיר את ההוד דרך המבט של טלית קטן וטלית גדול שבו יש כמה צורות של הוד³⁵. יצא לנו שההוד הוא התכונה שלנו. כבר בנקודת הפתיחה שלנו יש תכונה של הוד, שאחר כך היא מתפתחת וגדלה עם הופעת התורה והמצוות. נסכם את המהלך בקצרה:

הרב מתחיל בהסבר של התורה במובן הקטן שלה, במובן המוזער. המצווה באה מאור אין סוף, ממקומות שאין להם גבול ואין להם תכלית, והיא נכנסת לתוך המקום הממוצר שלנו. היא חודרת לתוך העולמות התודעתיים הקטנים שלנו, היא פונה לבחירה החופשית שלנו, לשכר ועונש שלנו, ואומרת לנו מה אנו יכולים לעשות ומה איננו יכולים לעשות, ובכך היא יוצרת סוג של בירור שמברר את ההוד שבתוכנו.

³³ שם, ס; וכן בשבת, פרק שישי, כח.

³⁴ ההוד הוא התכונה שמצילה מהשד של בית הכיסא. [מוסבר לקמן עמ' 15-13].

³⁵ עולת ראייה א, עמ' י; יב.

העולם הטבעי שאנחנו חיים בו זוקק בירור, יש בו איזה נקודה שכורה, גם אם אנחנו אנשים מתוקנים ישנה בעיה, צריך להכניס אלוקות למקום הבעייתי הזה. התורה והמצוות באים לתקן את השבר, שלמות המצב נקראת 'עת דודים'³⁶, זו אהבה בין הנפש של האדם לבין השכל האלוקי – הקב"ה בתור אור ממוזער חודר לתוך העולמות הגבוליים שלנו ומשוחח, ובעצם הוא יוצר אהבה של עת דודים, ובעת דודים הזאת מופיעה קדושה פשוטה של העולמות הפנימיים שלנו.³⁷ ללא המדרגה הזו אי אפשר להיות תלמיד חכם.³⁸

אלו לא מעלות קטנות, אלו מעלות אדירות, הם כמו החסידים הבבליים שהיו שוהים שעה לפני התפילה ושעה אחרי התפילה ותורתם הייתה משתמרת מכך³⁹, בעזרת המדרגה הזו התורה יכולה לחדור לנפש של האדם, והיא חדרה וטיהר וקידשה את העולם.

אהבה בתענוגים

כשהאור הזה מתפתח הוא מגיע ל'אהבה בתענוגים', ואז מופיעה קומה גדולה יותר – 'ברכי נפשי את ה''. היא המדרגה של הטלית הגדול שאור מקיף מאיר בתוך האדם. אור מקיף הוא היופי, כשהיופי נעשה תכונה באדם אז יש ברכה.

היופי הוא אוצר עצום של תבונה שמכונס בתור רגש יסודי. כשהיופי, אוצרות החכמה האלו, מכונסים בתוך נקודה מסוימת, הם נעשים צל. כל תמצות של אור נקרא צל⁴⁰, אבל הצל הזה נקרא כנפים⁴¹. כלומר, הצל שנוצר כאשר כל החכמה מתומצתת בתוך העולם הרגשי, לא בא רק להסתיר, אלא מאפשר להתרומם אל האור עצמו. הוא כישרון להכיל את כל המרחב. זהו כישרון אוניברסלי של רב ממדיות ורוב גוונים, שיוצר ברכה. הברכה היא ההשראה וההפריה שנוצרת אצל האדם.

כל זה קרה מכוח האהבה של 'עת דודים' שהיא מופיעה את האור הסובב, וכשהאור הסובב מאיר בנו, הוא היופי. זו המדרגה של 'ברכי נפשי את ה'', שהנפש יכולה לברך את הקב"ה.

³⁶ אורות, אורות התחיה, פרק נ; עולת ראייה ב, עמ' רנו.

³⁷ עת דודים לא יכולה להופיע בעולם שטני, אלא רק בעולם ישראלי שיש בו ארציות ויצר הרע (עין איה שבת, ט, טקז). הרב קורא לתכונות האלו 'חילוף והמעדה', הם כמו אנשים שמעודו קרסוליהם (אגרות ראייה א, אגרות מד). אנשים שמעודו קרסוליהם אינם אנשים שטניים – זו תובנה שעמד עליה היטלר ימ"ש, גם יהודי מתבולל הוא יהודי טהור, עובדה שכל ענייניו זה אוניברסליות, טוב וחסד, אז הוא לא שטני, אדרבה הוא המתוקן והעידית של האנושיות, אבל מעדו קרסוליו.

³⁸ עין איה ברכות, פרק שביעי, יט.

³⁹ עיין אורות התורה, פרק יג, א.

⁴⁰ עולת ראייה א, עמ' כ, 'ובני אדם'.

⁴¹ שם.

איך הנפש יכולה לברך את הקב"ה? בגלל שהקב"ה הוא האור המוזער שיצר את העת דודים, לכן עכשיו כשהנפש גדלה, היא מאירה גם בו והיא מגדלת אותו. זוהי התפילה של החסידים שבירושלמי, שהיסוד של התפילה לא רק שומר את הגודל האלוקי, אלא גם מברך אותו, לכן 'תורתם מתברכת'. ההוד מחבר שמים וארץ, ואז גם השכל שיושב במקום הזה נעשה מבורך, כיוון שהוא יושב במקום עשיר שיש בו שמים וארץ.

ההוד של ברכי נפשי איננו רק הארה שונה של אותו הוד, אלא הוא הוד אחר. ההוד הקודם רק שמר את התורה ועכשיו יש הוד שמברך. בהמשך ההוד מתפתח יותר והוא מופיע בגדולה, 'ה' אלוהי גדלת מאד'.

אוצרות צלמוות

ההוד הראשון מגיע מצד 'התארים שמתייחסים אלינו', הדבר העיקרי שהוא נותן לנו שאנחנו כבר לא יכולים לסבול דברים זרים⁴². בשלב השני ההוד מקשר אותנו לאור הרבה יותר רחב, שפתאום מתברר שיש כאן אוצר גדול. אבל גם באוצרות יש מדרגות, יש אוצרות של יופי ויש אוצרות יותר רחבים. האוצר של הגדלות הוא אוצר שבו לא רק שהאדם לא מפחד למות, אלא הוא גם רואה את הגודל של החידלון, את הגודל של החושך.

הסיבה שיש חורבן בעולם היא שהפרט נשאב לגודל. השוויון את זה לעקידה, העקידה היא לא מוות והיא גם לא ביטול. בעקידה יש הישאבות, היא נקראת 'לטפלי', שהפרט נעשה טפל לגודל.

הבאנו דוגמא של יצירת מופת אמיתית: בתוך היצירה יש שני הקשרים, ההקשר של היצירה וההקשר אל הנקודה האוטנטית של היוצר. הנקודה האוטנטית היא הארה הרבה יותר גבוהה, לכן כל יצירה, אפילו שהיא יצירת מופת, צריכה להיות מוכנה שיקמטו אותה ויזרקו לפח. מכיוון שאם היא לא מוכנה שימחקו אותה, אז היא כמו גזלה, כאילו גזלו וניתקו אותה מהאונטנטיות. ביחוד כאשר היוצר הוא מופלא, הוא אור אין סוף, אז ניתוק היצירה מהיוצר הוא עוול שאין כדוגמתו.

המדרגה הזו היא מדרגה שלישית, היא הוד יותר גדול. ההוד כאן הוא לא רק גילוי של איך שהיפוי מאיר, אלא הארה של מקור החיים שמאיר כאן. 'מקור החיים' קשור לתחיית המתים, הוא איך שהגודל האלוקי מאיר בכל דבר, כנשמה ובגוף. קשור לכך שאברהם שם את יצחק מעל המזבח ממעל לעצים⁴³.

⁴² מאמר 'דעת אלוהים' (עקבי הצאן עמ' קל): 'המחשבה המתרוממת מעל השטח הנמוך... כי כבר אין דבר זר באמת...'

⁴³ עולת ראייה א, עמ' צא, 'וישם אותו'. עיין שם.

לבוש ההוד

המדרגה הבאה היא הלבוש, 'הוד והדר לבשת' ו'עוטה אור כשלמה', שם הרב מתחיל לדבר על אור אין סוף. אור אין סוף הוא הרבה יותר ממקור החיים, 'אור אין סוף שממעל לכל גבולים, המתעלה מכל הקצבה והערכה, מפני שזוהר אור העליון מכל עליוני עליונים שם חבו' (עולת ראייה א, עמ יב). לפי האור שמאיר, ההוד נעשה יותר יפה. כלומר הגבורה שיוודת באסרטיביות ובנוכחות כאן בארץ, הולכת ומשתכללת לפי האור האלוקי שמאיר בה.

מהפסקאות על רב הונא ורב חיסדא והמטרוניתא משמע שיש שני מדינות: מדינה אחת שיש בה עשר ספרות של טומאה וממילא יש בה חספא, ומדינה אחרת שהיא מלכות של עוטה אור כשלמה, היא מלכות כזו שאין בה כובד והכל שט בה וזורם, ואין בה כיעור.⁴⁴

שד של בית הכיסא

יש נושא מעניין אחר, מה ההוד עושה לנו? כלומר, לא מהי ההארה האלוקית שנקראת הוד, אלא מהי התכונה האנושית שנקראת הוד?

ההוד נותן לאדם את היכולת להישמר מהלכלוך. כלומר, יש את ארבעת הספירות התחתונות של האנושות, שהן ארבע מדרגות של כיעור שיש בתוך האדם, וההוד עוצר אותם ובעצם מאפשר לאדם לא להיות כבד אלא לזרום.⁴⁵ לכן אדם שיש בו הוד לא הולך בפסיעה גסה כאילו העולם הזה זר לו, וגם לא בקומה זקופה כמו גאוותן, אלא מתהלך באצילות, הוא הולך קוממיות⁴⁶, עולם הזה ועולם הבא, ביחסים הנכונים. ההוד נותן לאדם וודאות וביטחון שהוא יכול להנצל מהכיעור. לכן גם כאשר יהודי נכנס להתעסק בקומות המלוכלכות הוא לא נפגע. זה הדבר שהרשים את המטרוניתא, 'מאי אעביד לכו, דלא מקנח לכו בחספא'⁴⁷, הכוונה שאין לכם את הנקודה של הכיעור.

הדבר נכון לא רק בכיעור הפרטי, אלא גם בכיעור החברתי, ואז הוא יוצר חברה מתוקנת.

את הדברים האלה הרב מסביר על דברי הגמרא שדנה כיצד להינצל מהשד של בית הכיסא, (בית הכיסא מבטא את כל המקומות השפלים של האדם):

⁴⁴ עין איה שבת, פרק שמיני, מט. עיין 'לבוש ההוד ז'.

⁴⁵ הכיעור בא לאדם מכיוון שהוא נמצא במקומות שפלים והמקום השפל משפיע עליו תודעות שפלות. ההוד נותן לאדם את המבט שאין מקומות שפלים, זה מה שנקרא 'אין חספא'.

⁴⁶ 'לבוש ההוד ב', עמ' 13; 'לבוש ההוד ז', עמ' 12.

⁴⁷ מה אעשה לכם שאתם לא מקנחים בחרס.

אמר רבי תנחום בר חנילאי: 'כל הצנוע בבית הכסא, נצול משלשה דברים...'

ההוא בית הכסא דהוה בטבריא, כי הווי עיילי ביה בי תרי, אפילו ביממא, מתזקי. רבי אמי ורבי אסי, הווי עיילי ביה חד וחד לחודיה, ולא מתזקי. אמרי להו רבנן: 'לא מסתפיתו?'. אמרי להו: 'אנן קבלה גמירינן, קבלה דבית הכסא: צניעותא ושתיקותא...'

רבא, מקמי דהוי רישא, מקרקשא ליה בת רב חסדא אמגוזא בלקנא. בתר דמלך, עבדא ליה כוותא ומנחא ליה ידא ארישיה.⁴⁸

הרב מסביר שלוש מדרגות איך להינצל מהשד של בית הכיסא.⁴⁹ המדרגה הראשונה היא של יהודי רגיל שזקוק לחברה, החברה מספקת לאדם הגנה מסוימת שבדרך כלל מגינה עליו גם כשהוא נכנס לשירותים. המדרגה השניה היא של רב אמי ורב אסי שנכנסו לבד וצלם האלוקים שלהם הגן עליהם באופן מלא. המדרגה השלישית היא של רבא⁵⁰, אצל רבא יש שני שלבים, אחד קודם שהוא נהיה ראש ישיבה, שאז הספיקה לו מדרגה מסוימת של ההוד, והשני לאחר שהוא נעשה ראש ישיבה שאז הוא היה צריך חלון אורה.⁵¹

בין בהוד הפשוט שיש לאדם שהוא יכול להכנס לשירותים לפחות באופן חברתי, בין כשהוא מתבודד, בין כשהוא תלמיד חכם, ובין כשיש לו חלון אורה ממש, בכל המקרים האלו ההוד נותן לו את היכולת לעמוד מול חיות רעות ולהתגונן ולהיות אדם מוצק וגיבור שלא מתפעל ממה שקורה מסביבו. זה קצת דומה לדמות של תלמיד חכם, שבשונה מעם הארץ שהולך אחרי אישתו⁵², תלמיד חכם לא הולך אחרי אשתו, אלא היופי, האלוקות, נוכחים אצלו בבהירות.⁵³ תכונת ההוד היא הנוכחות של האלוקות בתוך האדם. חלק גדול מעבודת ה'

⁴⁸ ברכות, דף סב, א. [בשירותים של טבריה, אפילו כשהיו הולכים שני אנשים יחדיו, ואפילו ביום, היו ניזקים מהשד של בית הכיסא. רבי אמי ורבי אסי היו הולכים לבד ולא ניזקו. שאלו אותם חכמים: 'אינכם מפחדים?'. והם ענו שיש מסורת בידיהם כיצד להנצל משד של בית הכיסא: להתנהג בצניעות ולא לדבר. מביאה הגמרא סיפור נוסף: לפני שרבא נעשה ראש ישיבה, אישתו (שהייתה בת רב חסדא) הייתה מרשרשת לו עם אגוז בתוך כלי, והדבר הזה שמר עליו מהשד של בית הכיסא. לאחר שנעשה ראש ישיבה, היה צריך שמירה טובה יותר, ואז היא עשתה חלון, והייתה מכניסה את ידה דרך החלון ומנחה אותה על ראשו].

⁴⁹ עין איה ברכות, פרק תשיעי, רמג-רמז, (בעיקר רמז ו-רמז).
⁵⁰ אגב, לא סתם אשתו של רבא היא הבת של רב חסדא, היא עולם רגשי עשיר ומתוקן שחי את הגדרות האלוקית.

⁵¹ חלון האורה היא נקודה מאוד משמעותית, הרב מדבר עליה גם בעין איה שבת, פרק שישי, כז.
⁵² עין איה ברכות, פרק ט, רה. 'מושג עם הארץ הוא אדם ישר הולך רק אחרי רגשות לבבו ולא התרומם ללכת כפי התעודה השכלית'.

⁵³ כלומר, לעם הארץ אין את היופי בתוכו לכן הוא הולך אחרי החיים ולומד אותם, ואילו אצל תלמיד חכם היופי והחיים נמצאים ממילא הוא מלא בוודאות ולא צריך להזדנב אחרי החיים. [א.ש.ל.]

של הרב בנויה על הנקודה הזו של ההוד, לבנות הוד בתוך האדם, לבנות בתוך האדם תכונות אצילות.

התורה היא הדבר שהכי בונה את האדם. אף על פי שבדרך כלל לא מחשיבים לימוד לתורה כעבודת ה', יש בו עבודת ה' גדולה, כיוון שהוא בונה את העמודים האלו של ההוד. רואים זאת אצל אדם ש'עושה מצווה כמאמרה'⁵⁴ שהוא מלא בהוד. אם אין הוד בתוכו אנחנו נשים לב לכך כשהוא יהיה תחת התקפה, זו שעת המבחן.

להיות דמות של תלמיד חכם זו המדרגה ש'תורתם משתמרת'. זו דמות שיש לה את ההוד הזה, וממילא תורתו משתמרת, כיוון שיש מקום חי שהתורה חיה בתוכו. כשההוד נוכח בתוך האדם, האדם הוא גיבור, הוא יכול להיות ארצי וגם מלא וודאות של קודש, הדבר הזה בא מגדלות של תורה ומגדלות של מצוות.

גם הנקודה של החלון חשובה מאוד. חלון האורה קשור למדרגה של 'ברכי נפשי את ה''. כשהנפש גדלה והאדם יכול לברך את ה', נפתח חלון אורה שמאיר בתוך האדם, זו הארת הנשמה. את חלון האורה צריך כל אדם שנמצא בתוך בקתת חמר, בקתת החמר יכולה להיות גם ארמון של זהב ושיש, הנקודה שהוא נמצא במקום של חומר והוא סגור שם. החלון הוא הנשמה שמאירה עליו⁵⁵.

⁵⁴ עין איה שבת, פרק שישי, סא-סב.

⁵⁵ הארת הנשמה היא זו שיכולה לחבר את הנפשות של 'זרע בהמה' עם 'זרע אדם', היא הצדיקים שנקראים 'מארי דנשמתא'. עיין אורות התחיה, פרק כא ופרק מג.